

Nieuwsbrief

Havenlaan 88 bus 73 - 1000 Brussel

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

NIEUWSBRIEF@INBO.BE / WWW.INBO.BE

Juli 2018

Bont dikkopje terug in Engeland na 40 jaar afwezigheid (NB 07/18)

Het bont dikkopje is een kleine, onopvallende dagvlinder die houdt van brede bospaden in loofbossen. In België vind je deze vlinder alleen nog in de Kempen in Vlaanderen, en in de Fagne-Famenne, de Ardennen en de Gaume in Wallonië. De vlinder doet het hier vrij goed en het aantal populaties lijkt zelfs langzaam maar zeker toe te nemen.

In Engeland stierf deze soort uit in 1976, vermoedelijk door een onaangepast bosbeheer. Het stopzetten van hakhoutbeheer (het om de 10 tot 15 jaar terugzetten van bomen tot net boven de grond) en de omzetting van loof- naar naaldbomen maakten de bossen vermoedelijk te donker en te droog voor de laatste populaties van het bont dikkopje.

Door de grote afstand tot de dichtstbijzijnde populaties en de geringe mobiliteit was een herintroductie dan ook de enige mogelijkheid om dit vlindertje terug in Engeland te krijgen. Door gebruik te maken van soortverspreidingsmodellen en gedetailleerde ecologische kennis kon het INBO de meest geschikte regio in Noordwest-Europa aanduiden die de bronpopulaties konden leveren voor de herintroductie in Engeland. Tussen 21 en 23 mei 2018, vingen we samen met enkele Engelse collega's van Butterfly Conservation een 40-tal bonte dikkopjes in de Fagne-Famenneregio tussen Couvin en Marche-en-Famenne in Wallonië. Na een snelle reis met de Eurostar, werden de Belgische beestjes op 24 mei in Rockingham Forest in de buurt van Peterborough (Engeland) uitgezet in de hoop dat ze er opnieuw een duurzame populatie kunnen uitbouwen.

De lokale natuurbeheerders hebben er alvast alles aan gedaan om het de bonte dikkopjes naar hun zin te maken: dankzij een groot, door de Britse Nationale Loterij gesponsord project werden bossen opnieuw lichtrijk gemaakt, en door een gefaseerd maaibeheer zullen de vlinders ook steeds voldoende nectarplanten kunnen vinden.

En nu is het wachten tot mei volgend jaar om te zien of deze herintroductie geslaagd is ...

[Dirk Maes](#)

Gedragen gezenderde meeuwen zich anders? (NB 07/18)

Het INBO gebruikt steeds vaker gps-zenders om bepaalde dieren (meeuwen, bruine kiekendieven, bevers, ...) gedurende lange periodes te volgen. Maar je kan je afvragen of de aanwezigheid van een zender, hoe discreet en licht ook, er niet voor zorgt dat zo'n dier zich anders gaat gedragen, en je dus onbetrouwbare en niet-representatieve resultaten krijgt.

We vergeleken daarom de groei van kuikens van de kleine mantelmeeuw, een typisch opportunistische soort, in verschillende situaties. We volgden de evolutie van een twintigtal zeer vergelijkbare nesten in Zeebrugge en Vlissingen-Oost waarbij de onderzochte meeuwen zich alleen onderscheidde door het al dan niet dragen van een gps-zender. We bekeken situaties zonder gezenderde ouderdieren, met één gezenderde ouder en met beide ouders gezenderd.

Het feit dat we na twee jaar geen negatieve invloeden in grootte en gewicht van de kuikens konden vaststellen wijst sterk in de richting dat het foerageergedrag van de kleine mantelmeeuw niet beïnvloed wordt door het al dan niet dragen van een zender.

Dat opent perspectieven om ook andere aspecten van het gedrag van de meeuw aan de hand van zenders te gaan bestuderen.

[Eric Stienen](#)

Advies in de kijker (NB 07/18)

Advies over het voedselpatroon van amfibieën in relatie tot plaagreductie

Via kleinschalige projecten probeert de provincie West-Vlaanderen om op natuurlijke wijze landbouwplagen te reduceren. Soorten die voor de landbouw schadelijke slakken eten zouden hierin kunnen bijdragen. Je hoort vaak dat amfibieën veel slakken eten. Amfibierijke poelen zouden daardoor een meerwaarde in een landbouwgebied kunnen vormen.

Dit advies beantwoordt de vraag of slakken inderdaad deel uitmaken van het dieet van de amfibiesoorten die voorkomen in het West-Vlaamse landbouwgebied. Uit literatuurstudie blijkt dat onze inheemse amfibieën – met kleine verschillen tussen soorten - weinig selectief zijn in de keuze van hun prooien. Ze happen opportunistisch naar wat voorbij komt zwemmen, vliegen of kruipen. Daarom vormen slakken geen hoofdbestanddeel van hun dieet. Is er wel een voorkeur voor huisjes- of naaktslakken? Watersalamanders eten tijdens hun jaarlijkse levensfase op het land wellicht meer naaktslakken dan huisjesslakken, terwijl dit onderscheid voor de kikkers en padden niet duidelijk is.

[Lieve Vriens](#)

[>> Lees het integrale advies](#)

INBO in Nature: mycorrhiza verbazend divers, en bedreigd (NB 07/18)

Ectomycorrhiza zijn schimmels die groeien op de wortels van planten en bomen, en er nauw mee samenleven. In een voedingsarme omgeving zijn deze schimmels van essentieel belang voor de groei van bepaalde planten en bomen omdat ze de opname van voedingsstoffen, zoals stikstof, fosfor en kalium, maar ook water, vergemakkelijken. De ectomycorrhiza doen dit in ruil voor koolstof, dat ze nodig hebben voor hun groei.

Drie INBO-onderzoekers schreven mee aan een recent artikel in Nature over een grootschalig onderzoek van 39 621 ectomycorrhiza afkomstig uit 12 960 bosbodemstalen. In totaal zijn 137 proefvlakken van het netwerk van ICP Forests in maar liefst 20 Europese landen bemonsterd, waarvan 4 in Vlaanderen.

Er werden vier wijdverspreide bosboomsoorten onder de loep genomen, namelijk grove den, fijnspar, zomer- en wintereik en beuk. De onderzoekers vonden een verbazingwekkende diversiteit aan mycorrhiza die vooral verklaard wordt door lokale milieufactoren en de aanwezigheid van de boomsoorten zelf. Gevoelige, vaak gespecialiseerde schimmelsoorten worden verdrongen door mycorrhiza die toleranter zijn voor luchtvervuiling (stikstof) of door meer parasitische soorten. Dit suggereert dat de lucht- en bodemvervuiling nog steeds te hoog ligt en dat Europese drempelwaarden voor luchtverontreiniging door stikstof verder verlaagd zullen moeten worden.

Om de achteruitgang van de bosgezondheid beter te begrijpen, moeten we dus niet alleen boven- maar ook ondergronds kijken wat er zich afspeelt.

[Nathalie Cools](#), [Bruno De Vos](#), [Arne Verstraeten](#)

[>> Samenvatting van het artikel in Nature](#)

Indicator in de kijker (NB 07/18)

Indicatoren 'ledenaantallen van natuurverenigingen'

Sinds het begin van de tellingen in 1994, stijgt het aantal lidmaatschappen van natuurverenigingen in Vlaanderen nagenoeg elk jaar. In 2017 nam het aantal toe met ongeveer 7.508 lidmaatschappen. Eind 2017 zijn in totaal 255.500 mensen of gezinnen lid van een natuurvereniging.

- Natuurpunt is met 107.333 lidmaatschappen de grootste natuurvereniging in Vlaanderen.
- WWF is de tweede grootste natuurvereniging met 73.647 leden, gevolgd door Greenpeace met 60.925 leden, Vogelbescherming Vlaanderen met 10.730 leden en JNM met 2.892 leden.

[Heidi Demolder](#)

Citizenscience-project VespaWatch houdt vinger aan de pols van hoornaarinvasie (NB 07/18)

De Aziatische hoornaar kwam in 2004 in Frankrijk terecht met een lading bonsai. Deze wesp bedreigt honingbijen en wilde bestuivers. Ze is op weg naar Vlaanderen: na enkele losse waarnemingen in de grensregio met Frankrijk, werd vorig najaar het eerste nest gevonden, en vernietigd, in Poperinge. Ondertussen stromen de waarnemingen van de “monsterwesp” binnen. Maar men verwacht deze kleine, zwarte wesp met gele poten met de grotere inheemse en onschadelijke Europese hoornaar.

De Aziatische hoornaar staat op de lijst van de voor de EU schadelijke exoten van de [Verordening 1143/2014](#). Bij nieuwe meldingen moet snel het nest opgespoord worden zodat het verdelgd kan worden. Hiervoor is een goed draaiend surveillancesysteem nodig. Eind vorig jaar lanceerde Vlaams minister van Wetenschap Philippe Muyters een oproep voor citizenscienceprojecten. Het bijenexpertisecentrum [Honeybee Valley](#) van de UGent en het INBO bundelden de krachten, en het project [VespaWatch](#) zag het daglicht. Het doel van dit éénjarig monitoringsproject is invasiemonitoring van Aziatische hoornaar door hobbyimkers en het publiek. Dit gebeurt via klassieke observaties aan de kast, maar ook via hoogtechnologische akoestische monitoring waarmee hoornaars verklekt worden aan de vliegopening van bijenkasten. Daarnaast zullen imkers, scholen, natuurliefhebbers, de brandweer en het publiek opgeroepen worden om de verspreiding en het beheer van de Aziatische hoornaar mee in kaart te brengen. Het INBO ontwikkelt hiervoor een webapplicatie.

Wie een Aziatische hoornaar gespot denkt te hebben kan contact opnemen met [Karel Schoonvaere](#).

[Tim Adriaens](#), [Peter Desmet](#)

[>> Projectbeschrijving op de website van het Agentschap Wetenschap en Innovatie](#)

[>> Herkenningsfiche voor hoornaren](#)

38 gebiedsanalyses Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) gepubliceerd (NB 07/18)

In de voorbije maanden zijn 38 INBO-gebiedsanalyses verschenen in het kader van de [Programmatische Aanpak Stikstof](#) (PAS). In elk van deze rapporten wordt voor een bepaald natuurgebied beschreven welke maatregelen men er kan nemen om de effecten van een teveel aan stikstof te milderen. Te hoge atmosferische depositie van stikstof tast namelijk vroeg of laat de natuurkwaliteit aan, in die mate dat de de nagestreefde kwaliteit of aantallen voor habitats en soorten niet gehaald kunnen worden. Hierdoor kan het soms nodig zijn om bepaalde economische activiteiten die atmosferische stikstofdepositie veroorzaken af te bouwen.

- Een globaal rapport ([De Keersmaecker et al. 2018](#)) beschrijft 25 mogelijke maatregelen om de effecten van stikstofdepositie op Europees beschermde habitats te milderen. Dat zijn niet alleen maatregelen die de lokale stikstofvoorraad verkleinen, maar ook hydrologische maatregelen: het hydrologisch systeem bepaalt in hoge mate de beschikbaarheid van nutriënten.
- De individuele rapporten bevatten een uitgebreide landschappelijke systeemanalyse per deelzone van de habitatrichtlijngebieden. Op basis van deze analyse geven we aan welke van de 25 herstelmaatregelen van toepassing kunnen zijn in een bepaald gebied.

Deze rapporten richten zich tot de beheerders van de gebieden die zo een herstelstrategie op maat kunnen uitwerken voor hun gebied.

[Luc De Keersmaecker](#)

Overzicht van de rapporten (openen in een nieuw tabblad in de Expert Portal):

BE2100015 [Kalmthoutse Heide](#)

BE2100016 [Klein en Groot Schietveld](#)

BE2100017 [Bos- en heidegebieden ten oosten van Antwerpen](#)

BE2100019 [Het Blak, Kievitsheide, Ekstergoor en nabijgelegen Kamsalamanderhabitats](#)

BE2100020 [Heesbossen, Vallei van Marke en Merkske en Ringven met valleigronden langs de Heerlese Loop](#)

BE2100024 [Vennen, heiden en moerassen rond Turnhout](#)

BE2100026 [Valleigebied van de Kleine Nete met brongebieden, moerassen en heiden](#)

BE2100040 [Bovenloop van de Grote Nete met Zammelsbroek, Langdonken en Goor](#)

BE2100045 [Historische fortengordels van Antwerpen als vlermuizenhabitats](#)

BE2200028 [De Maten](#)

BE2200029 [Vallei- en brongebieden van de Zwarte Beek, Bolisserbeek en Dommel met heide en vengebieden](#)

BE2200030 [Mangelbeek en heide- en vengebieden tussen Houthalen en Gruitrode](#)

BE2200031 [Valleien van de Laambeek, Zonderikbeek, Slangebeek en Roosterbeek met vijvergebieden en heiden](#)

BE2200032 [Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen](#)

BE2200033 [Abeek met aangrenzende moerasgebieden](#)

BE2200034 [Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven](#)

BE2200035 [Mechelse heide en vallei van de Ziepbeek](#)

BE2200036 [Plateau van Caestert met hellingbossen en mergelgrotten](#)

BE2200037 [Uiterwaarden langs de Limburgse Maas en Vijverbroek](#)

BE2200038 [Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw](#)

BE2200039

[Voerstreek](#)

BE2200041

[Jekervallei en bovenloop van de Demervallei](#)

BE2200042

[Overgang Kempen-Haspengouw](#)

BE2200043

[Bosbeekvallei en aangrenzende bos- en heidegebieden te As-Opglabbeek-Maaseik](#)

BE2300005

[Bossen en heiden van zandig Vlaanderen: oostelijk deel](#)

BE2300006

[Schelde- en Durme estuarium van de Nederlandse grens tot Gent](#)

BE2300007

[Bossen van de Vlaamse Ardennen en andere Zuidvlaamse bossen](#)

BE2300044

[Bossen van het zuidoosten van de Zandleemstreek](#)

BE2400008

[Zoniënwoud](#)

BE2400009

[Hallerbos en nabije boscomplexen met brongebieden en heiden](#)

BE2400010

[Valleigebied tussen Melsbroek, Kampenhout, Kortenberg en Veltem](#)

BE2400011

[Valleien van de Dijle, Laan en IJse met aangrenzende bos- en moerasgebieden](#)

BE2400012

[Valleien van de Winge en de Motte met valleihellingen](#)

BE2400014

[Demervallei](#)

BE2500001

[Duingebieden inclusief IJzermonding en Zwin](#)

BE2500002

[Polders](#)

BE2500003 [Westvlaams Heuvelland](#)

BE2500004 [Bossen, heiden en valleigebieden van zandig Vlaanderen:
westelijk deel](#)

Invasieve duizendknoop in Vlaanderen: een kader voor goed beheer (NB 07/18)

In Vlaanderen is de volledige verwijdering van invasieve duizendknoop geen reële optie meer, maar er zou meer gedaan kunnen worden om de opmars te vertragen en de hinder in de toekomst te beperken. Het afgelopen jaar maakte het INBO werk van kennisopbouw en -uitwisseling rond het beheer van de invasieve duizendknopen (de Japanse, de Sachalinse en de Boheemse duizendknoop).

We bundelden informatie over de herkenning, verspreiding en impact van invasieve duizendknopen en geven een overzicht van goede beheerpraktijken. Het rapport bevat een beslishulp die beheerders kan helpen een doelstelling te kiezen met een passend beheer. De tekst is geschreven voor beheerders in de brede zin van het woord: gemeenten, provincies, agentschappen, particuliere beheerders, enz.

De websit Ecopedia toont een selectie van praktijkexperimenten, ook raadpleegbaar via een interactieve kaartenmodule. Van elke 'case' wordt geschetst wat de doelen en uitkomsten waren, hoe het beheer of grondverzet (het uitgraven en verplaatsen van bodem) werd aangepakt en wat de resultaten zijn.

[Marijke Thoonen](#)

>> Raadpleeg [de beslishulp](#)

>> [Het rapport](#)

INBO kweekt ‘waterdraakjes’ (NB 07/18)

Het INBO heeft een lange traditie in het uitwerken van soortherstelprogramma's voor bedreigde en beschermde vissoorten. Deze knowhow en de andere troeven van de site in Linkebeek werden nu – met succes - aangewend voor het opzetten van een intensief kweekprogramma van de sterk bedreigde kamsalamander. Populaties van amfibieën gaan de laatste decennia, zowel op Vlaams, nationaal als mondiaal niveau, enorm snel achteruit. Veranderd landgebruik en een verregerende versnippering van het landschap zijn de belangrijkste oorzaken.

Ook door de aanleg van een gereduceerd getijdengebied in het kader van de Sigmawerken ter hoogte van het Zennegat bij Mechelen dreigde een populatie kamsalamander te verdwijnen door de gevolgen van getijdenwerking.

Daarom kozen we, in samenspraak met de opdrachtgever De Vlaamse Waterweg, om de aanwezige dieren te gebruiken voor een kweekprogramma. Met de gekweekte nakomelingen kunnen nabijgelegen gebieden, waar de soort in het verleden uit verdwenen was, weer bevolkt worden met behoud van de genetische diversiteit van de bronpopulatie.

Meer dan 1300 jonge kamsalamanders werden dit voorjaar uitgedroefd in een aangepaste kweekinfrastructuur. De juvenielen, die met hun externe kieuwen wat aan draakjes doen denken, groeien nu verder op in een beschermde omgeving om maximale overleving te kunnen garanderen. Deze zomer worden ze door het Agentschap voor Natuur en Bos overgebracht naar hun nieuwe leefgebied waar ze hopelijk een nieuwe populatie zullen stichten.

[Johan Auwerx](#)